TAAD Yıl 14 . Sayı 53 . Ocak 2023
ISSN 1309-6826
DOI: 10.54049/taad.1231801 Araştırma Makalesi/Research Article

FOUCAULT PERSPEKTİFİNDEN CEZALANDIRMA ANLAYIŞINDAKİ DEĞİŞİM

Change in the Understanding of Punishing with Respect to Foucault's Ideas

Funda KAYA BOZOK[*]
[**]

Özet

Makalede Foucault özelinde cezalandırma anlayışındaki değişim incelenmektedir. Foucault'ya göre, cezalandırma pratiğindeki dönüşüm ile iktidarın dönüşümü arasında bir paralellik bulunmaktadır. Geleneksel iktidarın hâkim olduğu dönemde, cezalandırma suç işleyen kişinin bedeni üzerinde şiddetli bir azap çektirme şeklinde görülmekteydi. Bu dönemde cezanın amacı kralın, iktidarını yeniden tesis etmekti. İktidarın dönüşümü ile birlikte suç işleyen kişinin bedeni öze ulaşmak adına kapatılan ve disipline edilen bir beden olarak görülmeye başlanmıştır. Artık cezalandırma ile amaçlanan, suç işleyen kişileri üretken ve itaatkâr hale getirmek adına bedeni disipline etmektir. Tarihteki iktidar anlayışlarına göre ceza ve infaz rejimindeki bu değişimler, Foucault'nun çalışmalarından yola çıkılarak ele alınmıştır.

Çalışmada suçlulara uygulanan aleni ve görkemli cezalandırma ayinlerinin yerini gözden uzakta ve sadece cezadan ibaret olmayan yeni tekniklere bırakılışı açıklanacaktır. Ayrıca azap çektirmekten, reform hareketlerinin gerçekleşmesiyle meydana gelen cezaların yumuşamasına, disiplinci iktidara ve onun en belirgin görüldüğü sistem olan panoptikona değinilmiştir. Son olarak hapishane sistemine dönüşümün nasıl gerçekleştiği ve iktidarın bu cezalandırma sistemlerinde nasıl göründüğü ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Foucault, Cezalandırma, Hapsetme, Disiplin, İktidar.

Abstract

In this article, the change in the perspective of punishing is analyzed in terms of Foucault's ideas. According to Foucault, there is an analogousness between the change in the implication of punishing and the transformation of government. In the era of traditional government, punishment was regarded as a violent suffering upon the criminal's body. The aim of punishment in this era was to reestablish the king's authority. With the trasformation of the government, the body of the criminal was started to be seen as a body that should be isolated and disciplined. After that, the aim

➢ *Bu makale Etik Kurul İznine tabi değildir/This article is not subject to Ethics Committee Permission.*
➢ *Makale Geliş Tarihi/Article Received Date: 31.03.2022*
➢ *Yayın Kurulu Kabul Tarihi/Editorial Board Acceptance Date: 21.12.2022*

[*] Araş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Bilimler Bölümü, kayafunda120@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-7095-7030
[**] Araş. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Bilimler Bölümü, zelihakilicparlar@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-1250-8325

of punishment became to discipline the body with the intention of making the criminal obedient and productive. These changes in the regime of punishment and execution according to the types of government in history are explained here with the help of Foucault's works.

The replacement of public and grand punishments applied to criminals with secluded and new technics which are more than just punishment is going to be explained in this work. Furthermore; the change from tormenting criminals to the softening of punishments after reform movements, disciplinarian goverments and the panapticon prison system which shows the traits of discipline most apparently are being mentioned here, as well. Finally, how the transition to prison system took place and how the governmet power shows itself in this punishing systems are examined.

Key Words: Foucault, Punishing, Imprisonment, Discipline, Government.

GİRİŞ

Cezalandırma sistemleri tarihsel süreç içerisinde uygulandığı dönemin iktidar anlayışına, toplumsal ve ekonomik dönüşümüne paralel olarak değişkenlik göstermiştir. Mutlakiyetçi bir yönetim anlayışını benimseyen egemen iktidarın hâkim olduğu dönemlerde cezalandırma pratiğinin temelinde bedene yönelik ağır ve fiziksel işkenceler yer almaktaydı[1]. Bu dönemde cezaların infazı halka açık bir şekilde gerçekleştirilmekteydi. Nitekim cezanın infazının toplumun geri kalanı bakımından da bir uyarı, ikaz fonksiyonu görmesi amaçlanmıştır. Toplumda adeta, suçlunun bedeni üzerinde iktidarın sınırsız iradesi konusunda bir farkındalık oluşturmaya çalışılmaktadır. Diğer bir deyişle bu cezalandırma sisteminde bir iktidar ekonomisi gizlidir[2].

Bedene yönelik işkenceye dayanan cezalandırma anlayışı 18. yüzyıldan itibaren değişmeye başlamıştır. Ceza adaleti bakımından yeni bir çağ olan bu dönemde, cezalandırmada insanilik anlayışı yeşermeye başlamıştır[3]. Bu dönemde, suç işlemiş olsa dahi her insanda bulunan insanlık onuruna saygı duyulması gerektiği anlayışı benimsenmiştir. Bu anlayışın bir gereği olarak işkenceden arındırılmış bir cezalandırma pratiği oluşturulmuştur. Artık insan, iktidarın cezalandırma gücünün sınırı haline gelmiştir[4].

Cezalandırma pratiğindeki asıl dönüşüm devlet aygıtının gövdesiyle birleşen kapalı ve hiyerarşik bir mimari yapıya geçilmesiyle başlamıştır. Cezalandırma şekilleri arasında asıl kurumu oluşturan hapishane, ceza adaleti tarihi içerisinde "insanlığa adım atılması" bakımından önemli bir kırılma noktasını

---

1 Êmile Durkheim, "Ceza Evriminin İki Kanunu" (2018) Sayı 24, Küresel Bakış Dergisi (Çev. Hâkim Burak Pol) 94.

2 Ferda Keskin, "Foucault'da Şiddet ve İktidar" (2005) S. 96 (Kış- Bahar), Cogito Dergisi, 117, 118.

3 Durkheim, (n 3) 94.

4 Keskin, "Foucault'da Şiddet ve İktidar", (n 4) 119.

oluşturmaktadır[5]. Bu dönemde insanlığa saygının toplumsal yapıya yerleşmesi ve kapitalizmin iş gücü ihtiyacı gibi nedenler de cezalandırma pratiğinde değişmeleri beraberinde getirmiştir. Artık, ceza ve infazın amaçları ile infaz yöntemlerinde bir değişim söz konusudur. Mahkûmların, toplumdan tecrit edilme, yalnızlaştırılma ve çalıştırma gibi yöntemlerle dönüştürülmesi ve ıslah edilmesi amaçlanmaktadır[6].

Hapishane kurumu disiplinci iktidara özgü bir mekanizmadır. Disiplinci iktidar, egemen iktidardan işleyiş şekilleri ve amaçları itibariyle oldukça farklıdır. Bu iktidar anlayışında, şiddete dayalı bir cezalandırma anlayışından ziyade sürekli ve varlığını her daim hissettiren bir mekanizma kurulmuştur. Disiplinci iktidar, üretkenlik - itaat ekseni etrafında bireyden daha fazla yararlanmak için onu dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçlarını kendini açığa çıkarmadan sürekli ve hesaplı bir ekonomi tarzına uygun bir şekilde gerçekleştirmektedir. Disiplinci iktidar, cezalandırmanın temeline bedeni disipline etmeyi yerleştirmiştir[7].

Son olarak, 18. yüzyılın sonlarında "iktidarın görünür ve varlığının kanıtlanamaz olduğu ilkesi" üzerine oluşturulan Panoptikon sistemini incelemek gerekmektedir[8]. Disiplinci iktidarın kalabalıkları belli kurumlara yerleştirip, onlara istediği biçimi vermek için ihtiyaç duyduğu güçlü, titiz, daimi ve ekonomik aygıtlara en tatmin edici karşılık veren sistem Panoptikondur. Bu sistem disiplinci iktidarı ve kullandığı vasıtaları net bir şekilde yansıtmaktadır. Panoptikon mantığını ise, en çok hapishanelerde görmek mümkündür. Çünkü belli özelliklere sahip bir mimari yapı içerisine yerleştirme, tecrit, gözlem, güvenlik ve şeffaflık temasından oluşan panoptikonu, hapishane kurumu daha net yansıtmaktadır[9].

1. Bir Ceza Pratiği Olarak Azap Çektirme

Modern devletin bir kurumu olan hapishane sistemi oluşturulmadan önce cezalandırma, suçlu damgası yiyen kişinin halka açık mekânlarda çeşitli işkencelerle idam edilmesi şeklinde görülmekteydi. O dönemde suç teşkil eden fiillerin niteliğine bakılmaksızın ön koşulu işkence olmak kaydıyla çoğunun cezası ölümdü[10]. Bu ölüm cezalarına çok sayıda acımasız bedensel cezalar eşlik

---

5 Michel Foucault, Hapishanenin Doğuşu (6. Baskı, İmge Kitabevi, 2015) Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 336.

6 Michel Foucault, "Hakikat ve Hukuksal Biçimler", (2015), Büyük Kapatılma Michel Foucault Seçme Yazılar (Çev. Işık Ergüden) (4. Baskı) Ayrıntı Yayınları, 249.

7 Foucault, "Hapishanenin Doğuşu", (n 7) 210.

8 Foucault, "Hapishanenin Doğuşu", (n 7) 297.

9 Foucault, "Hapishanenin Doğuşu", (n 7) 361,362.

10 Abdurrahman Saygılı, "Mikro-İktidarın Bir Fiziği: Hapishane" (2004) C. 53, S. 2, AÜHFD 177, 178-179.

etmekteydi[11]. Egemen iktidarın hâkim olduğu bu dönemde bedene uygulanan şiddetli işkenceler cezalandırma pratiğinin merkezinde yer almaktadır. İşkence kimi zaman suçluya işlediği suçu itiraf ettirmek, kimi zaman suça iştirak edenleri ortaya çıkarmak, kimi zaman suçluyu aşağılanma damgasından kurtarmak ve böylece gerek suçlunun gerekse toplumun diğer kesiminin kötülüklerden arınması anlamına gelmekteydi[12]. Bu tür cezalar baskıcı ceza hukukunun bu dönemde hâkim olduğunu göstermektedir. Nitekim baskıcı ceza hukukunda "iktidar temelde bir tasarruf aracı olarak işler: iktidar bir el koyma hakkıdır, uyruğundakilerin varlığına, ürettiklerine, emeklerine ve hatta kanlarına; yani nesnelere, zamana, bedenlere ve nihai olarak yaşamın kendisine el koyar"[13].

Foucault'nun, *Hapishanenin Doğuşu* adlı kitabı bu dönemin cezalandırma pratiğini ve bunun süreç içerisinde nasıl bir değişime uğradığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Bu eser, Fransa Kralı XV. Louis'in üzerine bıçakla yürüyen ve yaralanmasına neden olan Robert Damiens'in kralı öldürmeye kalkışmak, aslında kral halkın tamamının babası olduğu için kendi babasını öldürmeye kalkışmak[14] suçlamasıyla 1757'de ölüm cezasına çarptırılması ve bu cezanın infazı ile ilgili ayrıntıları betimleyerek başlamaktadır[15]. Damiens'in cezasının infazında şaşırtıcı olan nokta Foucault'un ayrıntılara bu kadar geniş yer vermesi değildir, betimlenen cezalandırma şeklinin infazın bizzat kendisinin olmasıdır[16].

Mahkemenin kararına göre, Damiens'in bıçağı tutan eli sülfürle yakılacak; bedeninin çeşitli yerlerinden kızgın maşalarla et kopartılacak; etin koparıldığı yerlere eritilmiş kurşun, kızgın yağ, yanar halde reçine ile eritilmiş balmumu ve sülfür dökülecek; daha sonra vücudu atlarla çekilerek parçalanacak, parçalar yakılıp kül haline getirilecek ve son olarak küller rüzgârda savrulacaktır. Burada betimlenen infaz, tanımsız ve rastgele seçilmiş bir şiddet sahnesi de-

---

11 Durkheim, (n 3) 87.

12 Cesare Beccaria, Suçlar ve Cezalar Hakkında, (7. Baskı, İmge Yayınları, 2018) Çev. Sami Selçuk, 85.

13 Keskin, "Foucault'da Şiddet ve İktidar", (n 4) 117, 119.

14 Gary Gutting, Foucault, (1. Baskı, Dost Kitapevi Yayınları, 2010) Çev. Hakan Gür, 117.

15 Burada Roth'un eserinde yer verdiği örneği belirtmek yerinde olacaktır: "*Mesela Thames Nehri kıyısındaki Wapping'in adı "İdam Rıhtımı"na çıkmış, zira burada korkunç infazlar tatbik edilmişti. Sonra Kaptan William Kidd'i idam etmekle yetin(e)meyen İngiliz yetkililer cesedine dahi –burada zikretmekten imtina ettiğimiz- "insanlık dışı" muameleler yapacaklardı. Afrika'nın Batı kıyısındaki Cape Coast Kalesi, Virginia'daki Williamsburg ile James Nehri arasındaki "Darağacı Yolu" gibi yerler "İdam Rıhtımı"nın başka coğrafyalardaki muadilleriydi."* Mitchel Roth, Göze Göz - Suç ve Cezanın Küresel Tarihi, (1. Baskı, Can Yayınları, 2017) Çev. Barışhan Erdoğan, 297-300.

16 Keskin, "Foucault'da Şiddet ve İktidar", (n 4) 117.

ğil, monarşik hukuka göre bir cezalandırma örneğidir[17]. Ayrıntılı bir şeklide tasarlanmış bir cezalandırma usulü söz konusudur. Örneğin, vurulan kamçı sayısı, kızgın demirin basılacağı yer, odun yığını veya tekerlek üzerindeki can çekişme uzunluğu, uygulanacak sakatlamanın tipi gibi ayrıntılar hesaplanmış ve önceden belirlenmiştir[18]. Azap çektirmenin aşırılıklar içinde gerçekleşmesi doğru ise de, ona ilişkin asıl gerçek ve vurgulanması gereken nokta içinde bir iktidar ekonomisini barındırmasıdır[19].

Foucault'a göre, 19. yüzyıla kadar ciddi suçlara karşı uygulanan her ceza bir işkence, şiddete dayalı fiziksel bir cezalandırma şeklinde görülmüştür. İşkence bu dönemde çok yönlü olarak kullanılmaktadır. Öncelikle yasal bir sorgulama yöntemi olarak cezalandırmaya neden olan olayın aslının ortaya çıkarılmasını sağlamak için buna başvurulur. Diğer yandan cezanın infazı aşamasında uygulanan işkence ile suçun aslının, infazı izleyenlerce suçlunun bedeninde tanınması amaçlanmıştır[20]. Nitekim Foucault, bu azap çektirme törenlerinde halkın orada olmasını ve bu cezalandırma yöntemini izlemesinin onlar bakımından da bir uyarıcı işleve sahip olduğunu düşünmektedir. Foucault'a göre;

> *Bu dehşet sahnesinde halkın rolü ikirciklidir. Seyirci olarak çağrılmıştır: gösterilere, suçun herkesin önünde itiraf edilmesine davetlidir;...insanların bilmeleri yetmez, gözleriyle görmeleri de gerekir. Çünkü korkmaları gerekir; ama aynı zamanda cezalandırmanın kefilleri olarak tanık olmaları ve belli bir noktaya kadar bu işe katılmaları gerekir. Tanık olmak, onların sahip oldukları ve üstlendikleri bir haktır; gizli tutulan bir azap çektirme, ayrıcalıklı kişiye uygulanan işkencedir ve böylesine durumların çoğunda işkencenin tüm katılığıyla uygulanmadığından kuşku duyulmaktadır*[21].

Cezalandırmanın tüm insanlığa bir uyarı şeklinde olması gerektiği anlayışı Roma'nın ilk yazılı kanunnamesi olarak kabul edilen "On İki Levha Kanunlar"ı dönemine kadar gitmektedir. Nitekim bu dönemde Roma'nın ölüm arenası olarak bilinen 'Colusseum'da yaklaşık iki yüzyıl boyunca iktidarın yaşam ve ölümü üzerindeki egemenliğini gösterdiği bir mekân işlevi görmüştür[22].

Halka açık olarak yapılan işkencenin yasal işlevi yanında bir de siyasi işlevi vardır. Başka bir ifadeyle işkencenin aşırılıklarında bir iktidar ekonomisi gizli-

---

17 İbid 118.

18 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 74.

19 Saygılı, "Mikro-İktidarın Bir Fiziği: Hapishane", (n 12) 180.

20 Keskin, "Foucault'da Şiddet ve İktidar", (n 4) 118.

21 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 105.

22 Roth (n 17) 30, 80, 82.

dir. Azap çektirme uygulaması, cezalandırma örneğinin insanların her birinde derin izler bırakmasından çok bir iktidar siyasetine dayanmaktadır. Bu siyasetin temeli, hükümdarın suçlunun bedeni üzerindeki sınırsız iradesi konusunda tüm toplumda bir farkındalık uyandırma anlayışına dayanır. Azap çektirme, adaleti yerine getirmekten ziyade iktidarı yeniden işler kılmaktadır. Azap çektirme töreni, yasaya iktidarını veren güç ilişkisini gün yüzüne çıkartmaktadır[23].

Klasik çağ olarak adlandırılan 17. yüzyılın ortasından 18. yüzyılın sonuna kadar uzanan dönemin, ki bu dönem yaklaşık olarak monarşi kurumuyla örtüşmektedir, hukuk anlayışına göre, yasa ihlali muhtemel olarak yol açabileceği zararın ötesinde hatta çiğnediği kuralın ötesinde yasayı geçerli kılanın yani hükümdarın hakkına zarar vermektedir. Suç, asıl kurbanının dışında hükümdara da saldırmaktadır. Nitekim yasanın hükümdarın iradesi olduğu göz önüne alındığında hükümdara karşı kişisel bir saldırıdan bahsetmek gerekir. Bunun yanında, yasanın gücü hükümdarın gücü olarak kabul edildiği için hükümdara yönelik fiziksel bir saldırı da söz konusudur[24]. Bu durumda suçlunun toplumun bir üyesi olmaktan çıkarılması ve hatta öldürülmesi meşru bir temele dayanmaktadır. Bu meşru temelin açıklanması bakımından Rousseau'nun görüşleri önemlidir. Rousseau'ya göre;

> *Kötülük yapan her insan, toplumun haklarını çiğnerken işlediği ağır suçlarla yurduna başkaldırmış ve hainlik etmiş olur; yasalarını çiğnemekle yurdun üyesi olmaktan çıkar, hatta ona savaş açmış sayılır. O zaman devletin korunmasıyla onunki birbiriyle bağdaşamaz; ikisinden birinin yok olması gerekir ve suçlu öldürülürse, artık bir yurttaş olarak değil, bir düşman olarak öldürülür. Yargılama ve karar onun toplum sözleşmesini çiğnediğini ve dolayısıyla devletin üyesi olmaktan çıktığını gösterir*[25].

Hükümdarın iradesi yasa niteliği taşıdığından bir suç işlenerek yasanın ihlal edilmesi aynı zamanda hükümdara karşı gelmek niteliğindedir. Dolayısıyla hükümdarın müdahalesi iki hasım arasında hakemlik yapmaya ya da herkesin hakkına saygı duyulmasını sağlamaya yönelik eylemden ziyade, ona karşı saldırıda bulunan kişiye doğrudan verilen bir karşılıktır. Bu sebeple ceza, aynı zamanda içinde hükümdarın fiziki ve siyasi gücünün de mevcut olmasından dolayı hem kişisel hem de kurumsal bir intikam aracıdır[26].

---

23 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 94-95.

24 İbid 91-92.

25 Jean Jacques Rousseau, Toplum Sözleşmesi, (9. Baskı İş Bankası Kültür Yayınları 2012) Çev. Vedat Günyol, 32.

26 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 91-92.

2. Cezalandırma Sisteminde Dönüşüm: Islahat Hareketleri

Halka açık infazlara ve işkencelere karşı tepkiler, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ciddi bir şekilde artmıştır. Bu dönemde ceza, yavaş yavaş bir sahne olmaktan çıkmıştır. Cezanın seyirlik unsur olarak içerebileceği her şey artık olumsuz bir gösterge haline gelmiştir[27]. Hükümdarın, iktidarını göstermek zorunda olan bu ceza törenlerinde roller tersine dönmüş, iktidar sahipleri alaya alınmış ve suçluların kahraman haline büründüğü tam bir karnavala dönüşmüştür[28]. Halkın azap çektirilmesindeki yönlendirici tavırları, suçlu lehine bir acıma duygusu haline bürünmüştür. Azap çektirme törenlerinde suçlu olan kişiden beklenen suçunun kötülüğünü kabul ederek, verilen cezayı kendisinin de onaylaması[29] iken bu törenler mahkûmun taşkınlığına sebebiyet verecek hal almıştır. Nitekim öleceğini bilen kişi bunun verdiği öfke ve cesaretle kendisinden beklenenin dışında davranmakta ve izleyen halktan destek alabilmekteydi[30]. Şiddetin aniden tersine dönebildiği bu infaz törenlerinde, hükümdarın iktidar gücünün artmasından daha çok, suçlu ile halk arasındaki dayanışmanın artması ihtimali söz konusu olabilmektedir[31]. Dolayısıyla iktidarın gücünü ve işlerliğini artırmak için araç olarak başvurduğu bu sistem hedefleneni gerçekleştirmekten uzak bir hal almıştır.

Ceza hukuku ıslahatı, feodal mutlakiyetçi toplumlarda dönemin koşullarının oluşturduğu yasadışılık faaliyetine karşı başlatılan savaştan doğmuştur. Eski sistemde her toplumsal tabakanın hoş görülen bir yasadışılık payı bulunmaktaydı. Toplumsal hayatın devamlılığı için ciddi bir gereklilik olan bu yasadışılıklar, kendi içinde tutarlı bir sisteme sahipti. Öte yandan bu yasadışılıklar bazı paradoksları içinde barındırıyordu. Bu yasadışılıklar soygun, cinayet, kötü muamele gören çocukların evden uzaklaşması gibi geniş bir yelpazeye yayılan suçlulukla birleşmekteydi. Başlangıçta bu alt kesimlerin yasadışılığı ile diğer toplum tabakaları arasında bir sıkıntı yaşanmazken, 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gerek zenginlik artışı gerekse büyük nüfus artışıyla birlikte yasadışılıkların hedefinin haklardan mallara kayması, çatışmaları da beraberinde getirmiştir. Önceleri halkın yasadışılıklarına kendi çıkarları için (örneğin, vergi vermemek) ihtiyaç duyan burjuvazi, kendi mülkiyet hakları söz konusu olduğunda bu yasadışılıklardan bunları yasa ihlali statüsüne sokmak suretiyle kurtulmak istemişlerdir. Netice itibariyle ceza ıslahatı, "hükümdarın üst iktidarına karşı olan mücadele ile fethedilen ve hoş görülen yasadışılıkların alt iktidarına karşı olan mücadele arasındaki birleşme noktasından doğmuştur[32]."

---

27 İbid 40.

28 İbid 109.

29 İbid 116.

30 Saygılı, "Mikro-İktidarın Bir Fiziği: Hapishane", (n 12) 180.

31 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 112.

32 İbid 137.

Avrupa'da 18. yüzyıl ortasına gelinmesiyle birlikte cezalandırmanın haklı ve adil olmasına yönelik bir başkaldırı ve daha insani cezalandırma yönünde bir reform başlamıştır[33]. Bu reform bir yandan yeni türden bir cezalandırıcı iktidarı öne çıkarırken, öte yandan gücün nasıl sınırlandırılacağı problemine verilmiş, içerden bir yanıttır[34]. Böylece azap çektirici bir cezalandırıcı iktidar yerini daha güçlü kılınmış yeni bir cezalandırıcı iktidara bırakmaktadır. Çünkü suç işleyen yani yasayı ihlal eden kişi basitçe kralın düşmanı değil toplumun ortak düşmanıdır. Başka bir ifadeyle yasayı ihlal eden suçlu toplumsal sözleşmenin gereklerine aykırı davranmak suretiyle aslında topluma zarar vermektedir, kısacası toplum düşmanıdır[35]. Bu durumda "toplumun savunulmasının kralın adaletinden daha merhametli olması için hiçbir neden yoktur[36]."

Islahat hareketi olarak isimlendirilen ve en azından mahkûmda var olan insanlığa saygı duyulmasının bir gereği olarak fiziksel işkenceden arındırılmış cezalandırma, aynı zamanda iktidarın cezalandırma alanına getirilmiş yasal bir sınırdır. Başka bir ifadeyle insan iktidarın sınırı haline gelmiştir[37]. Cezaların yumuşamasında bu genel dönüşüm, esas itibariyle "mahkûmların insanlığına karşı duyulan saygıdan çok, daha becerikli ve daha incelmiş bir adalete, toplumsal bünyeyi daha sıkı bir şekilde kuşatan cezalandırmaya doğru bir eğilim"dir[38]. Foucault'un bir cins makul ceza estetiği[39] olarak nitelendirdiği bu değişimi Durkheim şu şekilde ifade etmiştir:

> *Bu süreci niteliksel bir değişim olarak yorumlayacaktı. O'na göre, yeni sistemin güdüsü "artık değeri suçlununkiyle kıyaslanmayacak bir varlığa karşı yapılan eylemlerin verdiği şevk, ani bir taşkınlık veya şaşkınlıktan kaynaklanmayıp, yerine iki eşit arasında gerçekleşmiş bir suçtan ileri gelen daha sakin ve daha temkinli tepkiye dayanmaktadır*[40].

Foucault'a göre ceza adaleti için yeni bir çağ olan 18. yüzyıldan itibaren cezaların şiddetinin azalması esas itibariyle işlenen suçların şiddetinin azalmasından da kaynaklanmaktadır. Elbette bunun bedeli iktidarın topluma çok daha güçlü ve derin müdahalesidir. 18. yüzyıldan itibaren şiddet içerikli suçlarda büyük oranda azalma olmuştur[41].

---

33 Durkheim (n 3) 94.

34 Özkan Ağtaş, Ceza ve Adalet, (1. Baskı, İletişim Yayınları, 2017) 209.

35 Ağtaş (n 36) 210.

36 İbid 208.

37 Keskin, "Foucault'da Şiddet ve İktidar", (n 4) 119.

38 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 131.

39 İbid 169.

40 Durkheim (n 3) 108.

41 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7), 38-39

Üretimin ve servetin artması, mülkiyet ilişkilerinin hukuken ve ahlaken yeniden değerlendirilmesi ile birlikte bu dönemde mülkiyete karşı suçlar, şiddet içerikli suçların yerini almaya başlamıştır. Yani öldürme, yaralama gibi suçlar yerini hırsızlık, dolandırıcılık gibi suçlara bırakmıştır. Foucault'un ifadesiyle, suçlar değişmiş, suçların iç örgütlenmesi de değişmiştir[42].

Islahatçılar, geleneksel cezalandırma sisteminde gaddarlıktan veya zayıflıktan ziyade kötü bir iktidar ekonomisini eleştirmektedir. Islahatçılara göre, mahkûmların cahil ve fakir olmalarının da yardımıyla hukukun gereklerini yerine getirmekten kaçınan ve keyfi nitelikteki kararları dahi herhangi bir denetim olmaksızın infaz ettirebilen alt düzeydeki yargılama faaliyetlerinde aşırı yetki bulunmaktadır. Bunun yanında sanığın savunmasız olmasına karşın, adeta sınırsız bir takip olanağına sahip olan iddia makamı ile mahkemeleri askıya alabilen, kararları değiştirebilen, yargıçları görevden alıp, sürgüne gönderebilen kralın da aşırı yetkisi vardır. Adaletin işlemez hale gelmesi, bir zayıflamadan çok, yetkinin iyi düzenlenmemiş dağılımından ve belli noktalarda yoğunlaşmasından kaynaklanmaktadır. Yetkinin işlemesinde bu zorluk merkezi bir aşırılığa işaret etmektedir. Bu da cezalandırma yetkisini hükümdarın şahsi iktidarıyla özdeş duruma getiren Foucault'un üst iktidar olarak adlandırdığı şeydir. Islahatçıların asıl eleştirdiği nokta zaten bu üst iktidardır[43].

Bu yüzyıl ceza ıslahatı, cezalandırma iktidarının yeni bir ekonomisini ve yeni bir teknolojisini oluşturmak için yaratılmıştır. Bu yeni ekonomide cezalandırma sanatını, belli kurallara bağlamak, iyileştirmek ve evrenselleştirmek için yeni düzenlemeler getirilerek, uygulamada birlik sağlanmıştır. Cezalandırma sisteminin, iktidarın keyfiliğinden uzaklaştırılarak, siyasi maliyeti, görevlerinin gereğini yerine getirme ve karar verme faaliyetinin maddi çıkar amacından uzaklaştırılarak da ekonomik maliyeti azaltılmaya çalışılmaktadır. "Ceza hukuku ıslahatı, cezalandırma iktidarını onu daha düzenli, daha etkili, daha sabit ve etkileri itibariyle daha ayrıntılı hale getiren tarzlara göre yeniden düzenlenmesi konusundaki bir strateji olarak okunmalıdır[44]." Başka bir ifadeyle daha fazla cezalandırmaktan ziyade daha iyi cezalandırmak amaçlanmıştır. Bu, cezalandırmanın yeni ekonomi politiğidir. Ceza reformunun öncülerinden olan ve idama ve işkenceye şiddetle karşı çıkan Beccaria'nın asıl istediği daha iyi ve etkili bir cezadır[45]. Nitekim Beccaria'ya göre idam iyi bir ceza değildir, çünkü bütün gücünü bir çırpıda kullanıp tüketmektedir. Buna karşın ömür boyu hapis cezası daha faydalıdır çünkü acıyı bir süreç halinde yaşattığından gerek suç işleyen gerekse de toplumun diğer kesimi için daha korkutucudur[46].

---

42 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 128.

43 İbid 133-134.

44 İbid 135.

45 Roth (n 17) 174.

46 Beccaria (n 14) 140.

Islahatçılara göre, cezalandırma sanatı doğal bir mekaniğin içine yerleştirilerek büyük bir tasarım teknolojisine dayandırılmalıdır. Bir suça uygun olan cezayı bulmak, haksız bir fiil gerçekleştirme fikrini cazip olmaktan kesin bir şekilde çıkartan bir dezavantajı aramak demektir. Islahatçılara göre ideal olan ceza, cezanın verilmesine neden olan suça göre daha belirli, açık ve şeffaf olmalıdır. Ceza bu niteliklere sahip olduğu takdirde, onu izleyen ve suç işlemeyi düşünen kişi için hatırlatıcı olacaktır. Bu durum ayrıca suç ile ceza arasında bir bağlantı kurulmasını ve ikisi arasındaki orantının görülmesini sağlayacaktır. Böylece uygulanan ceza, işlenen suçun doğal bir sonucu gibi yansıtılacak ve keyfi iktidar gizlenmiş olacaktır[47].

Geleneksel sistemde mahkûmların bedeni, kralın üzerine iktidarını damgaladığı ve iktidarının neticelerini dövme gibi işlediği bir nesne olarak görülmekteyken, ıslahatçılar mahkûmun bedenini bir tür gelir getiren mülk, toplumun hizmetinde olan bir köle yani kamu malı olarak görmektedir. Islahatçılar mahkûmların, ölüm cezası dışındaki her türlü ceza bakımından suçları ile orantılı olacak şekilde kamusal alanlarda çalıştırılmasını savunmaktadır. Böylece herkesin görebileceği şekilde yapılan hizmet veya çalışma, kişilerin zihninde suç ve ceza işareti oluşturarak, suç işleme fikrinden caydırma işlevi görecektir[48]. "Tıpkı eski damgalar-intikamların azap çektirmeleri örgütledikleri gibi, bu işaretler-engeller de yeni ceza donanımını oluşturmaktadır[49]."

Islahatçılar, "kavşaklarda, bahçelerde, yeniden yapılan yolların veya inşa edilen köprülerin kenarlarında, herkese açık atölyelerde, ziyaret edilecek madenlerin diplerinde binlerce küçük ceza tiyatrosu " nun sahnelendiği bir kent düşünmektedir. Artık dehşet verici azap çektirme törenleri geride bırakılmış, günler ve aylar boyunca ikna edici sahneleriyle devam eden ceza tiyatroları ön plana çıkmıştır[50].

Görülmektedir ki cezalandırma sistemi, azap çektirilen kişinin bedeninin darağacında sergilendiği ve iktidarın ayinsel olarak dışa vurulmasından, ceza tasarımının toplumsal bünyeye sürekli olarak verildiği bir ceza tiyatrosuna dönüşmüştür. Ancak dönüşüm esas itibariyle cezalandırma sisteminin devlet aygıtının gövdesiyle bütünleşen kapalı, karmaşık ve hiyerarşik bir mimariye geçilmesiyle yaşanmıştır.

3. Cezalandırma İktidarının Tekdüze Çehresi: Hapishane Sistemi

Cezalandırma 18. yüzyılın sonu itibariyle, monarşik hukukta olduğu gibi izleyenleri dehşete düşüren bir iktidar gösterisi veya azap çektirme töreni olmaktan çıkmış, yavaş yavaş gizlilik gerektiren ve ilkeleri, teknikleri ve işlev-

47 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 168.

48 İbid 174.

49 İbid 168.

50 İbid 179.

leri ile özerk bir yapıya bürünmüştür. Bu dönemde infaza eklenen şiddetin caydırıcılık özelliği terk edilmiş, bedeni kapatma yöntemine geçilerek modern adalet sistemi kurulmaya çalışılmıştır[51]. Bu yeni cezalandırma sisteminin esasını hapishane oluşturmaktadır. Şüphesiz hapishane sistemi ilk kez bu dönemde ortaya çıkmamıştır[52]. Esas itibariyle kapatma pratiğinin temelleri 17. yüzyılda atılmıştır. Bu döneme kadar pratik anlamda bir hapishane kurumundan bahsedilmemektedir. Orta çağda da hapishane ve hücreler vardır. Ancak hapsetme bu dönemde bugünkü ceza anlayışından çok daha farklı bir anlam taşımakta olup bir suçun asıl cezası olma işlevinden uzaktır. Bu dönemde hapsetme politik anlamda muhalif olan kişilerin etkisiz hale getirilmesini sağlamak amacıyla bir şantaj aracı, para cezalarını güvence altına almak için tamamlayıcı bir ceza ve son olarak serserilerin, dilencilerin, fahişelerin ve büyücülerin topluma karşı gösterdiği tehlikeyi bertaraf etmek için bir araç olarak kullanılmaktadır[53].

Hapsetme, kapitalizmin el emeği ve işsizlik gibi sorunlarla karşılaşması ve Fransa, Almanya, İngiltere gibi 17. yüzyıl toplumlarında çıkan büyük isyanlar sonucunda etkin bir şekilde uygulanmaya başlanmıştır. Eskiden isyanları bastırmak için insanları katleden ve mülkleri ortadan kaldıran bir ordu gönderilirdi. Bu durum gerek mülk sahipleri gerek halkı ciddi şekilde etkileyecek ekonomik bir felakete sebebiyet vermekteydi. Bunun sonucu olarak nüfusun bir bölümünü tehlikeli bularak eleme imkânı tanıyan ve feci ekonomik sonuçlara yol açmayan hapis, bir cezalandırma tekniği olarak bulunmuştur[54]. Bu cezalandırma pratiği 18. yüzyılın sonunda kapatılan kişiler arasında ayrım yapılmaya başlanmasıyla önemli bir değişim yaşamıştır. Böylece akıl hastaları tımarhaneye, gençler ıslah evlerine, suçlular hapishaneye kapatılmıştır[55]. Yani hapishane kullanılma amacı ve şekli bakımından yeni bir işlev edinmiştir[56].

Hapsetmeyi günümüz ceza sisteminin temeli ve hatta tüm yapısı haline getiren, tesadüfler veya yasa koyucunun çabası değildir; bunun böyle olması fikirlerin ve geleneklerin yumuşaması ile gerçekleşmiştir[57]. Hapishane sistemi ile cezanın müdahale amacı cezalandırmaya sebep olan olayın aslını ortaya çıkarmak ve iktidara yapılan saldırıları seyircilerin gözü önünde, fiziksel işkence ile

---

51 Cevriye Demir Güneş, "Ruh Bedenin Hapishanesidir: Michel Foucault" (2015) Y:19, S:64, EKEV Akademi Dergisi 59, 61.

52 Keskin, "Foucault'da Şiddet ve İktidar", (n 4) 119.

53 Mustafa Ruhan Erdem, "Kısa Süreli Özgürlüğü Bağlayıcı Cezaların İnfazı ve Yeni Seçenekler" (2001), İnfaz Hukukunun Sorunları Sempozyumu, Ankara: Goethe İnstitut Ankara Başkent Üniversitesi Yayınları, 192, 192-193.

54 Michel Foucault, "Büyük Kapatılma", (2015) , Büyük Kapatılma Michel Foucault Seçme Yazılar (Çev. Işık Ergüden) (4. Baskı) Ayrıntı Yayınları, 103, 105.

55 Foucault, "Büyük Kapatılma", (n 56) 106.

56 Keskin, "Foucault'da Şiddet ve İktidar", (n 4) 119.

57 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 336.

tamir etmek değildir. Cezanın müdahale alanı artık bireyin davranış biçimleri, amaçlanan ise davranış biçimlerinin ıslah edilmesidir[58]. 19. yüzyıla kadar geçen sürede bireylerin bedeni esas olarak eziyet ve cezaların işlendiği bir yüzey olarak görülmekteydi. 19. yüzyıldan itibaren beden tamamen farklı bir anlam kazanmıştır. Bundan böyle beden eziyet edilmesi gereken bir şey değil, ıslah edilmesi, beceri kazanması, bazı nitelikler edinmesi gereken ve çalışan bir şeydir[59].

Foucault'ya göre, hapishanenin doğuşu ceza yoğunluğunda azalmanın meydana geldiğini belirtmekten ziyade cezai amaçlarda ve yöntemlerde bir değişikliğin olduğunu gösterir. 19. yüzyıl itibariyle verilen ceza ile cezalandırılması amaçlanan hukuk düzenine aykırı fiil değil, fiilin arkasındaki faildir. Modern cezalandırma sistemi artık mahkûmun bedenine değil, **ruhuna** odaklanır[60]. Yani yasa artık suçlunun ne yaptığından ziyade bunu yapmaya onları neyin ittiği ile ilgilenir[61]. İçsel bir dönüşüm talep eden modern cezalandırma, ruha yönelerek bedeni ötekileştirmemektedir. Foucault'ya göre, ruh bedenin karşıtından çok uzantısıdır, bedene uygulanan belli bir iktidar teknolojisinin başlangıç noktasıdır[62]. Dolayısıyla ruhun modern anlamda bu denetimi aslında bedeni daha ayrıntılı ve geniş çerçevede denetlemenin yoludur. Çünkü psikolojik tutum ve davranışları değiştirmenin amacı bedensel davranışı denetlemektir[63].

Foucault hapishanenin sakıncalarına rağmen niçin cezalandırma sisteminin temeli haline dönüştüğünü sorgulamıştır. Foucault, bunun sadece hapsetmenin yerine neyin konulacağının bilinmemesinden kaynaklanmadığını ifade etmektedir. Hapsetme, özgürlüğün herkese aynı şekilde ait olduğu, evrensel ve sabit bir duyguyla bağlı bulunduğu toplumlarda en iyi cezadır. Nitekim özgürlüğün yitirilmesi herkese aynı bedele mal olacağı için hapsetme para cezasından daha eşitlikçi bir cezadır[64]. Bununla birlikte hapishane bireyleri dönüştürme işlevi de görmektedir. Hapishane kapatırken, terbiye ederken, itaatkâr hale getirirken toplumda aslında var olan tüm mekanizmayı tekrar işler hale getirmektedir. Dolayısıyla hapishane sadece tevkif edip cezalandırmaz aynı zamanda terbiye eder ve iyileştirir[65]. Esas itibariyle sıkı bir kışla, hoşgörüsüz bir okul, iç karartıcı bir atölyeden farkı olmayan hapishane, bu özellikleri ile en uygun ve doğrudan uygulanan cezadır[66].

---

58 Keskin, "Foucault'da Şiddet ve İktidar", (n 4) 119.

59 Foucault, "Hakikat ve Hukuksal Biçimler", (n 8) 163, 249.

60 Thomas Lemke, Politik Aklın Eleştirisi: Foucault'nun Modern Yönetimsellik Çözümlemesi, (1. Baskı Phoenix Yayınları 2016) Çev. Özge Karlık, 119.

61 Gutting (n 9) 119.

62 Lemke (n 62) 119.

63 Gutting (n 9) 119 - 120.

64 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 337, Lemke (n 62) 106.

65 Lemke (n 62) 107.

66 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 337.

Eksiksiz ve katı kurumlar olarak nitelendirilen hapishane, kendinden beklenen tamamen gerçekleştirmedikçe kişi üzerindeki etkisi kesintiye uğramayan bir disiplin olduğu gibi, mahkûmlar üzerinde tam bir hâkimiyet sağlayan, kendi iç baskı ve cezalandırma mekanizmaları olan müstebit bir disiplindir[67].

Ceza niteliğindeki hapsetme 19. yüzyılın başlangıcından itibaren hem özgürlükten yoksun bırakmayı hem de bireylerin teknik olarak dönüştürülmelerini bazı yöntemlerle sağlamıştır. Bu yöntemlerden ilki soyutlamadır. Mahkûm, dış dünyada yasa ihlalini teşvik eden her şeyden ve bu ihlali kolaylaştıran suç ortaklarından soyutlanarak cezanın bireyselleştirici yönü ile ıslah edilmektedir. Soyutlama mutlak anlamda tabii olmanın ilk koşuludur. Yalnızlık, başka hiçbir etkinin dengeleyemeyeceği bir iktidarın, mahkûm üzerinde yoğun bir şekilde hissedilmesine olanak sağlayan bir vasıtadır. Başka bir ifade ile mahkûm ve onun üzerinde uygulanan iktidar baş başa kalmaktadır[68].

Hapishanede meydana getirilen dönüşümün bir başka yöntemi çalıştırmadır. Cezai çalıştırma; şiddete meyilli, karmaşık, düşünmeden hareket eden mahkûma, rolünün gereklerini yaptıran bir makine işlevi görmektedir. Mahkûmlar, cezai çalıştırma ile meşgul edilerek düzen ve itaat alışkanlıkları kazanmakta, tembel biri iken dikkatli ve işler hale gelmektedir. Hapishane çalışması mahkumları, artı değer üretmek amacıyla ekonomik sürece entegre etmemekte, doğrudan ekonomik bireyler imal etmektedir. Mahkûmların çalıştırılmasıyla amaçlanan meta üretimi değil, uysal ve yararlı öznelerin üretimidir[69]. Cezai çalıştırma yol açacağı işsizlik nedeniyle özgür işçiler tarafından eleştirilmiştir. Çalışmanın gerek dar kapsamı gerek düşük getirisinden ötürü ekonominin üzerinde genel bir yansıma meydana getirmesinin söz konusu olamayacağı gerekçesiyle bu eleştirilere karşı çıkılmıştır. Nitekim çalıştırma, bir üretim faaliyeti değil, mahkûmlara faydalı olan bir kurumdur[70].

Hapishane, cezanın çeşitlenmesini sağlayan bir vasıta olarak da dönüşümün gerçekleşmesini amaçlamıştır. Cezanın ağırlığının, buna muhatap kılınan

---

67 İbid 342.

68 Foucault, soyutlamanın devreye sokulduğu hapishane modellerine Auburn ve Philadelphia'da olan iki hapsetme sistemi örnek göstermektedir. Auburn modelinde mahkûmlar gündüzleri mutlak sessizlik kuralı altında toplu halde çalışabilmekte, geceleri ise tek kişilik hücrelere konulmaktadır. Bir toplum provası olan bu modelde, mahkûmlar iletişim olmadan bir araya toplanmakta ve sürekli bir denetimle güvence altına alınan yasa oyunu aracılığıyla yeniden toplumsal bir birey haline getirilmektedir. Philadelphia modelinde ise, mahkûmlar ceza süreleri boyunca tek bir hücrede ve yalnız kalırlar. Suçlunun yeniden nitelenmesi ortak bir yasanın uygulanmasından değil de, bireyin kendi vicdanıyla olan ilişkisinden ve onu içerden aydınlatabilecek şeyden beklenmektedir. Pennsylvania hapishanesindeki yegâne ıslah işlemleri vicdan ve bunun çarptığı dilsiz mimaridir. (Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 345- 348.)

69 Lemke (n 62) 108.

70 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 348.

fiilin cezai büyüklüğü ile doğru orantılı olması gerekmemektedir. Verilen ceza ebediyen geçerli olacak şekilde belirlenmemelidir. Mahkûmun, mahkûmiyet sürecinde geçirdiği dönüşüme uyarlanmalıdır. "Bir ölçü zaman değil, amaca bağlı zaman olmalıdır[71]." Hapishane sadece cezayı uygulamakla kalmaz ayrıca suçlunun dönüşümüne bağlı olarak erken tahliye, yarı zamanlı serbestlik ve benzeri yollarla cezayı tekrar düzenleyip, değiştirebilen hukuk sisteminin **alt hukuk** biçimidir[72]. Cezanın belirlenmesine temel olan, cezayı tayin eden mahkeme kararı değil, hapishane görevlilerinin yargısı olacaktır. Hapishane görevlileri, her mahkûmun gidişatı, derindeki tutkuları, tedrici gelişimi hakkında bilgi alarak mahkûm hakkında bir yargıya varmaktadır. Hapishane mahkûm hakkında klinik bir bilginin biçimlenme yeridir. Cezalandırmanın kendinden beklenen faydayı yerine getirebilmesi için mahkûmu birey olarak tanımak, hayatını bir bütün olarak değerlendirerek bir sonuca varmak gerekmektedir. Foucault, bu durumu "**hayat hikâyesinin bilinmesi ve düzeltilen hayat tekniği**" olarak ifade etmiştir[73].

Her ne kadar hapishane bu döneme kadar en iyi cezalandırma tekniği olarak nitelense de 1840- 1845 yıllarında hapishaneye ve yöntemlerine ilişkin eleştirel seslerin yükseldiği görülmektedir. Bu eleştirilerin başında hapishanelerin suç işleme oranını düşürmediği gelmektedir. Hapishanelerin, sayılarının artması ve bir dönüştürme işlevi olarak görülmesine rağmen suç ve suçlu sayısı sabit dahi kalmamakta, artmaktadır. Nitekim kişilerin salıverildikten sonra suç işleme ihtimali artmaktadır. Hapishanenin gelecekteki suç ortaklarının oluşması için uygun bir ortam olması, kişilerin tekrar suç işleme olasılığını güçlendirmektedir. Bununla birlikte hapishaneler gerek sunduğu hayat tarzıyla gerekse yaptığı zorlamalarla suçlu imal etmenin gerisinde duramaz. Bu, gerek serbest bırakılan kişilerin dışarda kendilerini bekleyen hayatın kaçınılmaz bir sonucu olarak doğrudan gerçekleşebileceği gibi hapis cezasının mahkûmun ailesini sefalete sürüklemesiyle dolaylı yoldan da gerçekleşebilir[74].

Foucault'nun **hapishanesiz bir toplum hayal edebilir miyiz** sorusuna verdiği cevapta hapishanenin her ne kadar belirtilen eleştirel noktaları olsa da kolayca vazgeçilebilir bir kurum olmadığını göstermektedir. Foucault bu soruya;

> *Siz benden hapishanenin olmadığı ütopik bir toplum tarifi istiyorsunuz. Sorun, kuralların uygulanmasının grupların kendileri tarafından denetlendiği bir toplum hayal edip edemeyeceğimizi bilmektir. Bu bütün bir siyasi iktidar sorunudur; hiyerarşi, otorite, devlet ve devlet aygıtları sorunudur. Ancak bu*

71 İbid 354.

72 Lemke (n 62) 107.

73 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 365.

74 İbid 384.

devasa sorun çözüldüğünde sonuçta şu denebilir. Evet, bu şekilde cezalandırmak uygundur veya cezalandırmak gereksizdir ya da bu kural dışı davranışa toplum şu cevabı vermelidir[75].

Hapishane disiplinci bir iktidara özgü mekanizmalardan geldiği için disiplinci iktidarın ayrıca ele alınması hapishanelerin ortaya çıkışını ve iktidarın bu cezalandırma sistemindeki görünüm şeklini daha net ortaya koymak açısından önem arz etmektedir.

4. Disiplinci İktidar

Batı toplumlarında 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyılın başı arasında mevcut iktidar anlayışında değişiklik yaşanmıştır. Foucault'un siyasi modernitenin eşiği olarak gördüğü bu dönemde insan bedeni bir kapitalizmin ihtiyaç duyduğu emek gücünün kaynağı olması nedeniyle gerek ekonomik gerekse siyasi açıdan müdahale edilen bir nesne halini almıştır. Bu dönemde emek gücünü sahalarda üretken hale getirebilmek için, eski aşırı pahalı ve etkisiz tekniklerin yerine, daha az maliyetle bu işlevi görecek yeni bir teknik geliştirilmiştir[76]. Foucault'ya göre geliştirilen bu yeni teknik, kapitalist sistemin gereği olan disiplin ve uysallığın insanlar tarafından benimsenip özümsenmesine ve gönüllü olarak uygulamasına dayanır[77]. Böylece 18. yüzyılın sonunda Avrupa'da, arka planında demografik yapının değişmesi, feodal sistemin çöküşü ve kapitalist üretim tekniklerinin büyümesi gibi tarihsel dönüşümleri bulunan[78] yeni bir iktidar şekli ortaya çıkmıştır. Foucault, bu yeni iktidar biçimine disiplinci iktidar adını vermiştir.

Disiplinci iktidar, terbiye etme görevine sahip olan ve insanlardan daha fazla şey almak için uğraşan bir iktidardır. Kendine tabi olan kişileri tek örnek ve kitle halinde ıslah etmektense; onları ayırmakta ve farklılaştırmaktadır. Bu ayırma süreci mümkün olan en küçük tekilliğe kadar devam etmektedir[79]. Disiplin, birey imal etmektedir; bireyleri kendisine ait bir nesne olarak görmenin yanı sıra yaptığı faaliyetlerin aracı olarak da gören iktidara ait bir tekniktir[80]. Burada kendi üst gücüne dayanan, dışa dönük, muzaffer bir iktidardan bahsedilmemekte; tam tersi alçakgönüllü, hesaplı ve sürekli bir ekonomi tarzına uygun davranan bir iktidar kastedilmektedir[81].

---

75 Foucault, "Hakikat ve Hukuksal Biçimler", (n 8) 128.

76 Ferda Keskin, "Sunuş: Büyük Kapatılma", Büyük Kapatılma, Michel Foucault. Seçme Yazılar 3, (4. Baskı Ayrıntı Yayınları 2015), Çev. Işık Ergüden, 11, 14.

77 Keskin, "Sunuş: Büyük Kapatılma", (n 78) 14.

78 Gülbanu Altunok, "Şiddetin Eleştirisi Olarak İktidar: Arendt ve Foucault" (2007) S. 43, Doğu Batı Düşünce Dergisi, 51, 67.

79 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 255.

80 Ali Akay, Michel Foucault'da İktidar ve Direnme Odakları, (3. Baskı Doğu Batı Yayınları 2016) 116

81 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 256.

Foucault iktidarın beden üzerindeki bu yeni stratejisinin temel hedefini üretkenlik - itaat ekseninde yoğunlaştırır. Yararlı beden, üretken bir bedendir ve bu ancak itaat ettirilen bir bedenle sağlanabilir. İşte disiplin tam olarak bu noktada önem kazanır[82]. Foucault disiplinleri, "bedenin işlemesini titiz bir denetim altına almayı mümkün kılan, bedensel güçlerin aralıksız itaatini sağlayan ve bu güçlere bir uysallık - yararlılık ilişkisi dayatan yöntemler" olarak tanımlamaktadır[83]. Kurumlarla veya aygıtlarla ilişkili olmayan disiplin, sadece hukuki veya ekonomik sebeplere dayandırılamayacağı gibi baskıcı veya ideolojik etkilerle de şekillendirilemez[84]. "O, bir iktidar tipi, iktidarı icra etmenin bir tarzı olup, koskoca bir aletler, teknikler, usuller, uygulama düzeyleri, hedefler bütününü içermektedir; o bir iktidar 'fiziği' veya 'anatomisi'dir, o bir teknolojidir[85]."

Disiplinler elbette 18. yüzyılda ortaya çıkmamıştır. Disiplinlere uzun zamandan beri, manastırlarda, silahlı kuvvetlerde, atölyelerde rastlamak mümkündür. Ancak Foucault'un esas itibariyle anlamak istediği nokta disiplinlerin, nasıl belirli bir biçimde egemenliğin genel formülleri haline geldiğidir[86]. Foucault'ya göre, "disiplinlerin tarihsel anı, yalnızca becerilerinin gelişmesini veya bağımlılığın ağırlaştırılmasını değil de, aynı zamanda onu aynı mekanizma içinde daha fazla yararlı hale getirdiği ölçüde daha fazla itaatkâr kılan bir ilişkiyi oluşturmayı hedefleyen bir insan sanatı bedeninin doğduğu andır[87]."

Foucault'ya göre disiplinci iktidar gerek işleyiş yöntemleri gerekse amaçları bakımından egemen iktidardan tamamen farklıdır. İnsan bedenine bir makine olarak yaklaşan disiplinci iktidar; bedeni disipline etmek, yetenekleri geliştirmek, böylece daha faydalı ve itaatkâr kılmak için olumsuz ve sınırlayıcı olan eski iktidar biçimlerinin tersine; olumlu, üretken ve yaşamı desteklemeye yönelik hareket etmektedir[88]. Dolayısıyla bu iktidar tarzı amaçlarını gerçekleştirmek için işkence veya fiziksel zorlama yolunu kullanmaktan ziyade bireylere belli öznellik şekilleri dayatarak işlemektedir[89]. Egemen iktidarın dayandığı nokta fiziksel şiddet olduğu için her yerde bulunmamakta ve daimi bir cezalandırma sistemi uygulayamamaktadır. Disiplinci iktidar şiddete dayalı

---

82 Şenol Varer, Michel Foucault'da İktidarın Mikro Fiziği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2010) 36.

83 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 210.

84 Lemke (n 62) 109.

85 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 316.

86 Judith Revel, Foucault Sözlüğü, (1. Baskı Say Yayınevi 2012) Çev. Veli Urhan, 59.

87 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 210.

88 Keskin, "Foucault'da Şiddet ve İktidar", (n 4) 121.

89 Keskin, "Sunuş: Büyük Kapatılma", (n 78) 14.

cezalandırma şeklinden uzaklaşarak sürekli ve varlığını her yerde hissettiren bir mekanizma kurmuştur. Egemen iktidar, kendine yönelen tehditleri ortadan kaldırmayı amaç edinmişken, disiplinci iktidar tehditleri önceden tespit ederek bunları dönüştürmeyi ve ıslah ederek sisteme dâhil etmeyi amaçlamaktadır[90]. İktidar ekonomisine hâkim olan eski **el koyma-şiddet** ilkesi yerine; disiplinler **yumuşaklık-üretim-kâr** ilkesini getirmiştir[91].

Disiplinci iktidar, aslında bir normalleştirme iktidarıdır. İdeal bir davranış modeli üzerinden normlar belirlenir ve kişiler bu normlara uyumlu hale getirilmeye çalışılır[92]. Başka bir ifadeyle bir norm ortaya konulmakta ve bedenler bu norm çerçevesinde ıslah edilmekte, geliştirilmekte ve yönetilmektedir[93]. Foucault'ya göre, disiplinci iktidar bireyleştirir ve normlar ise, bireyleşenleri görünür kılar, bireyleştirmeyi sürdürür ve onları birbiriyle rekabet eder hale getirir. Bu anlamda birey hukuk sistemlerindeki gelişmelerin ürünü olmaktan çok, normalize edilmiş bir kimse olarak ele alınır[94].

Disiplinci iktidarın başarısı, hiç kuşkusuz gözlem, normalleştirici yaptırım, sınava tabi tutma gibi vasıtalardan yararlanmaya bağlıdır. Belli bir hiyerarşi zinciri içerisinde, devamlı ve işlevsel gözetim, şüphesiz 18. yüzyılın büyük teknik icadı değildir. Ancak önemini yeni iktidar mekanizmaları ile kazanmıştır. Disiplinci iktidar gözlem sayesinde bütünleşmiş, ekonomiye ve icra edildiği düzeneğin amaçlarına içten bağlanmış bir sistem haline gelmektedir[95]. Bütün disiplinci mekanizmaların temelinde bir küçük ceza sistemi bulunmaktadır. Kurulan bu alt ceza sistemi ile yasalarca düzenlenmeyen hususları da kapsamakta; nispi kayıtsızlıklarından dolayı ceza sistemlerinin göz ardı ettiği eylemler belirlenmekte ve engellenmektedir[96]. Disiplinci iktidar, geleneksel iktidarın aksine kendini açığa çıkarmamakta, faaliyetlerini kendini gizleyerek icra etmektedir[97]. Disiplinci iktidar gücünü, egemen olduğu mekândaki nesneleri düzene sokmak suretiyle hissettirir. Bireylerin tabi tutulduğu sınav ise bu nesneleştirmenin törenidir[98].

---

90 Altunok (n 80) 67.

91 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 321.

92 İlknur Şentürk ve Selahattin Turan, "Foucault'un İktidar Analizi Bağlamında Eğitim Yönetimine İlişkin Bir Değerlendirme" (2012) C.18, S. 2, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 243, 252.

93 Varer (n 84) 40.

94 Akay (n 82) 117.

95 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 264.

96 İbid 266.

97 Gutting (n 9) 126.

98 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 278.

5. Disiplinci İktidarın Görünüm Biçimi: Panoptikon

Panoptikon, disiplinci bir toplumu ve böyle bir toplumu yaratabilecek olan araçların oluşum süreçlerini yaşadıkları bir dönemde, yani pek çok filozofun ve hukukçunun mükemmel toplum hayalleri kurdukları 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkar[99]. 18. yüzyılın sonlarında, hapishanenin de içinde bulunduğu birçok kurum için mimari bir model olarak J. Bentham tarafından oluşturulan Panoptikon, toplumun siyasal teknolojisi ile hapishane kurumunun kesişmesinde önemli bir imge sunmaktadır[100].

Foucault, *Hakikat ve Hukuksal Biçimler* başlıklı konferansında, Panoptikonu şöyle ifade eder:

> *Halka biçimli bir binadır, ortasında bir avlu ve avlunun ortasında bir kule vardır. Halka hem içeriye hem dışarıya bakan hücrelere bölünmüştür. Bu küçük hücrelerin her birinde, kurumun hedefine uygun olarak, yazı yazmayı öğrenen bir çocuk, çalışan bir işçi, ıslah edilen bir mahkûm, delilliği yaşayan bir deli vardır. Merkezi kulede bir gözetmen vardır. Her hücre hem içeriye hem dışarıya baktığından gözetmenin bakışı tüm hücreyi kat edebilir; hiçbir karanlık nokta yoktur ve sonuç olarak, bireyin yaptığı her şey bir gözetmenin bakışına açıktır; bu gözetmen kendisinin her şeyi görebileceği, buna karşılık kimsenin kendisini göremeyeceği şekilde panjurlar, yarı açık bölme pencereleri arasından gözlemde bulunur. Bentham'a göre, bu küçük ve harikulade mimari kurnazlığı bir dizi kurum kullanabilir. Panoptikon, aslında, bir toplum ve bir iktidar türünün ütopyasıdır; bunlar aslında fiilen gerçekleşmemiş olan ütopyadır*[101].

Diğer yandan Bauman, Panoptikonu "Özgürlük ile tutsaklık, özerk ile güdümlü eylem arasındaki karşıtlığa dair bir kavrayış"olarak ifade etmiştir[102]. Bauman'a göre evrensel bir kontrol mekanizması olan panoptikon, mahkûmları oraya kapatanların amacı ile tanımlanır. Panoptikonda bulunan mahkûmlar orada gerçekleştirilen sistemin nesneleri haline gelmiştir. Örneğin, gözetim, çalıştırma, bilgilendirme. Panoptikon için mahkûmların ne düşündükleri değil esas itibariyle ne yaptıkları önemlidir. Panoptikonun özü mahkûmun görmeden görülmesi düzeneği ile gözetmenin merkezi konumunun birleşmesine dayanır. Böylece nesneleşen mahkûmun iradesinden bahsedilmez. Artık gözetmen, mahkûmların eylemlerini etkileyen, değiştiren ve davranışlarını yönlendiren

---

99 James Bernauer, Foucault'nun Özgürlük Serüveni, (1. Baskı Ayrıntı Yayınları 2005) Çev. İsmail Türkmen, 230.

100 Bernauer (n 101) 230.

101 Foucault, "Hakikat ve Hukuksal Biçimler", (n 8) 224.

102 Zygmunt Bauman, Özgürlük, (4. Baskı Ayrıntı Yayınları 2016) Çeviren: Kübra EREN, 20.

bir irade olarak mahkûmun iradesi yerine geçer. Panoptikon mimarisinin özel tasarımı sayesinde daha ekonomik ve kusursuz bir iktidarın ortaya çıkması sağlanmaktadır. Nitekim çok sayıda kaynağa ve personele ihtiyaç duymadan disiplini sağlamak mümkündür. Dolayısıyla panoptikon yapısı ile çok sayıda insanın idare edilebilmesi için daha az insana ihtiyaç duyulmaktadır[103].

Panoptikon sadece mimari bir yapı olarak algılanmamalıdır. Panoptikon mimari yapısının ötesinde bir yönetim şeklidir. "Zihinlerin üzerinde zihinle iktidar uygulama şeklidir[104]." Panoptikon, mahkûmda iktidarın kendiliğinden işleyişini sağlayan bilinçli ve daimi bir görünebilirlik hali oluşturmuştur. Bu mimari aygıt, mahkûmu, iktidarın bizzat yüklenicisi olma konumuna taşımaktadır. Böylece iktidarı icra edenden bağımsız bir iktidar ilişkisi oluşmaktadır[105]. Panoptikon, disiplinci iktidarın kalabalıkları belli kurumlara yerleştirip, onlara istediği biçimi vermek için ihtiyaç duyduğu güçlü, titiz, daimi ve ekonomik aygıtlara en tatmin edici şekilde karşılık veren sistemdir[106]. Bu nedenle Foucault; Howard ve Bentham'ın yarattığı bu modeli disiplinci iktidarın aynası olarak görmüştür.

Bentham bu mimariyi, **iktidarın görünür ama varlığı kanıtlanamaz** ilkesi üzerine temellendirmiştir. Mahkûmun gözetlendiği merkez kulesinin siluetini sürekli olarak görmesi iktidarın görünebilir olması; kendisine bakıldığını hiçbir şekilde bilmemesine rağmen bunun her an olabileceğinden kuşku duymaması ise varlığının kanıtlanamaz olmasıdır[107]. Bu durum her şeye muktedir olan iktidarın **her yerdelik** hissi yaratmak istemesinin bir göstergesidir[108]. Denetim prensibi, gözetleme gerçeği değil, olasılığı oluşturur. Denetleyen belirli bir hücreye aslında ender olarak bakmaktadır[109]. Gözetlenenler kendilerinin ne zaman gözetlendiklerini bilmediği için, davranışlarını normallik çerçevesi içinde sınırlamaktadırlar. İşte tam da bu açıdan Foucault'ya göre Panoptikon, disiplinin mahkûmlar tarafından içselleştirilmesidir[110]. Daimi bir gözetim, iktidarın özümsenmesini sağlar. Böylece harici bir iktidara gerek kalmadan, iktidar özneler üreterek devamlılığını sağlamaktadır. Sonuç olarak ekonomik bir iktidar mekanizması kurulmuş olur[111].

---

103 Bauman (n 104) 25-26.

104 Saygılı, "Mikro-İktidarın Bir Fiziği: Hapishane", (n 12) 224.

105 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 297.

106 Varer (n 84) 41.

107 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 297.

108 Selma Arslantaş Toktaş, Mutlu Binark, Ergin Şafak Dikmen, Işık Barış Fidaner, Elif Küzeci ve Alkım Özağyen, Türkiye'de Dijital Gözetim T.C. Kimlik Numarasından E-Kimlik Kartlarına Yurttaşın Sayısal Bedenlenmesi, (Alternatif Bilişim Derneği Yayınevi 2012) 29.

109 Gutting (n 9) 123.

110 Keskin, "Sunuş: Büyük Kapatılma", (n 78) 18.

111 Sever Işık, "Foucault'da İktidar, Özgürlük ve Direniş", (2012) Y. 16, S. 51, Ekev Akademi Dergisi, 103, 107.

Panoptikon, çeşitli cezaları mahkûmlar üzerinde, onların işledikleri suç ve karakteristik özelliklerine göre deneyerek en etkili olanı araştırması bakımından bir laboratuvar olma işlevi görmektedir. Bu açıdan "panoptikon, insanlar üzerinde deney yapabilmek ve onlarda sağlanabilecek dönüşümleri çok güvenilir bir şekilde çözümlemek konusunda ayrıcalıklı bir yerdir[112]." Bununla birlikte Panoptikon bir tür iktidar laboratuvarı olarak da işlev görmektedir. İktidar, gözlem aygıtları sayesinde tutukluların davranışları üzerinde daha etkin olmakta ve daha fazla nüfuz edebilmektedir[113].

Panoptikon, sadece hapishanelerde değil, aynı zamanda hastanelerde, okullarda, fabrikalarda ve benzeri mekânlarda hastaların iyileştirilmesi, öğrencilerin eğitilmesi, işçilerin denetlenmesi amacıyla da kullanılabilen evrensel ve çok yönlü bir aygıttır[114]. Bu özelliğinin yanında iktidarın otomatikleştirilmiş ve bireysellikten uzaklaşmış biçimini temsil etmesi, panoptikonu, politik alan içinde bir çeşit "Kolomb yumurtasına" dönüştürür[115]. Ancak yine de panoptikon yapısını en çok hapishanelerde görmek mümkündür. Nitekim Foucault da bu konuda hapishaneleri işaret etmiştir:

> *Panoptikon teması - aynı anda hem gözetim hem de gözlem altında tutma; hem güvenlik hem de bilgi; hem bireyselleştirme hem de toplumsallaştırma; hem soyutlama hem de şeffaflık- en ayrıcalıklı gerçekleşme yerini hapishanede bulmuştur. Panoptikon usullerinin en azından dağınık halde, iktidar uygulamalarının somut biçimi olarak çok geniş bir yoğunluğa sahip oldukları doğruysa da, Bentham'ın ütopyası blok olarak, ancak cezaevi kurumlarında maddi bir biçime kavuşabilmiştir. Panoptikon 1830-1840'lı yıllarda birçok hapishane tasarısının mimari programı haline gelmiştir*[116].

Foucault'ya göre, J. Bentham'ın tasarladığı Panoptikon hiçbir zaman tam anlamıyla hayal edildiği şekilde inşa edilememiştir[117]. Buna karşın hapishane gibi kurumlar kapitalizmin gereksinim duyduğu disiplini, uyguladığı teknikler ve prosedürler ile geliştirmiş ve Batı toplumunu etkisi altına almıştır. Dolayısıyla Bentham'ın düşü başka yöntemlerle aslında gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere, Panoptikon metaforu ve hapishane sistemi arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Düşsel bir yapı olarak nitelenen panoptikon, içinde taşıdığı hedefler bakımından mevcut hapishane kurumlarından farklılık içermez[118].

---

112 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 300-301.

113 İbid 301.

114 Lemke (n 62) 110, Gutting (n 9) 120.

115 Lemke (n 62) 111, Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 304, Varer (n 84) 41.

116 Foucault, Hapishanenin Doğuşu (n 7) 361.

117 Keskin, "Sunuş: Büyük Kapatılma", (n 78) 19.

118 Saygılı, "Mikro-İktidarın Bir Fiziği: Hapishane", (n 12) 190.

SONUÇ

Modern devletin bir kurumu olan hapishane ortaya çıkmadan önce, suç işleyen kişiler halka açık mekânlarda insanı dehşete düşürecek şekilde ve her ayrıntısı incelikle düşünülmüş bedene yönelik işkence yöntemleri ile öldürülmekteydi. Azap çektirme törenleri suç işleyen kişinin cezalandırılmasının ötesinde, aslında iktidarın kendini dışa vurması ve yeniden işler hale getirilmesini amaçlamaktaydı. İşlenen suç esas itibariyle, yasayı geçerli kılan hükümdara yapılmış kişisel ve fiziksel bir saldırıydı. Nitekim yasa, hükümdarın iradesi ve gücünü yansıtmaktaydı.

18. yüzyıl itibariyle azap çektirme törenlerine yönelik tepkiler artmış ve bu cezalandırma pratiği kendisinden beklenen amacı gerçekleştiremez bir hal almıştır. Bu dönemde ortaya çıkan reform hareketleri ile insanlığa saygı duyulması gerektiği düşüncesi yerleşmeye başlamıştır. İdeal olan cezanın, kişilerin zihninde suç hakkında soru işareti uyandırması ve dezavantajlarını göstermek suretiyle suç işleme fikrini cazip olmaktan çıkarmasıdır. Reformun amacı daha az cezalandırmaktan ziyade daha iyi cezalandırmak, cezayı veren ve uygulayan iktidarı toplumsal gövdeye daha derinlemesine yerleştirmektir.

Cezalandırma pratiklerinde asıl dönüşüm, 17. yüzyılda temelleri atılan ve 18. yüzyılın sonuna doğru da etkin bir şekilde uygulanan hapishane sistemi ile olmuştur. Bu dönem insanlığa adım atılması bakımından önem arz etmektedir. Artık cezanın müdahale alanı bireyin bedeni değil davranış biçimi, amacı ise bu davranış biçimlerinin ıslah edilmesidir. Hapishanenin temelde suçluluk oranını düşürmediği noktasında çeşitli eleştiriler dile getirilse de, hapishane cezalandırma sisteminin temeli haline gelmiştir. Bu durum özgürlüğün herkese aynı şekilde ait olduğu toplumlarda kaybedilmesinin de aynı bedele mal olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında hapishane sadece kişiyi kapalı bir mekânda tutmamakta aynı zamanda onu terbiye ve ıslah ederek dönüştürme işlevi de görmektedir.

Hapishane sistemi, egemen iktidardan farklı olarak şiddete dayalı cezalandırma sisteminden uzak, bireyden daha fazla yararlanmak için onu terbiye eden disiplinci iktidara özgü mekanizmalardan meydana gelmektedir. Disiplinci iktidar, dışa dönük bir iktidar olmayıp, faaliyetlerini kendini gizleyerek icra etmektedir. Gücünü, egemen olduğu mekânlardaki nesneleri disipline sokmak suretiyle yansıtmaktadır. Disiplinci iktidar gözlem, ayrıştırma, düzene sokma, çalıştırma gibi vasıtalardan yararlanmaktadır. Mimari yapısı ön plana çıkartılarak betimlenen Panoptikon, disiplinci iktidarı ve kullandığı vasıtaları net bir şekilde yansıtması bakımından önemlidir. Temeli, iktidarın görünemeyeceği ve varlığının kanıtlanamayacağı üzerine inşa edilen panoptikon, mahkûmu bizzat iktidarın yüklenicisi konumuna taşımaktadır. Bu mimari yapının özelliği gereği mahkûmlar kendilerinin ne zaman gözetlendiğini bilmemekte ancak bunun her an olacağından şüphe duymaktadır. Bu nedenle de davranışlarını nor-

mallik çerçevesi içerisinde sınırlamaktadırlar. İşte bu açıdan Foucault'a göre panoptikon, disiplinin mahkûmlar tarafından içselleştirilmesidir. Böylece harici bir iktidara, yani baskıya gerek kalmadan içselleştirilen iktidar ile özneler oluşturulmaktadır.

Son olarak belirtilmelidir ki, kapitalizm ve kapatma pratiği arasında sıkı bir ilişki bulunmaktadır. Kapitalizm, bireyi üretim sistemi içerisinde faydalanılacak bir iş gücü haline getirme amacı taşımaktadır. Bunu gerçekleştirme bazı enstrümanlardan yararlanmayı gerekli kılar. Bu noktada hapishane sistemi kendini göstermektedir. Özellikle disipline sokulmuş emek gücünün fabrikaları olan panoptik tarzı hapishanelerde bulunan kişiler salıverildikleri takdirde yaşamlarını idame ettirebilmek için ucuz iş gücü olarak sermaye sürecine katılmaktadır. Görüldüğü üzere hapishane, kapitalizmin ihtiyaç duyduğu iş gücünü üretmek bakımından da önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Ağtaş Ö, Ceza ve Adalet (İletişim Yayınları 2017)

Akay A, Michel Foucault'da İktidar ve Direnme Odakları (3. Baskı Doğu Batı Yayınları. 2016)

Altunok G, "Şiddetin Eleştirisi Olarak İktidar: Arendt ve Foucault" (2007) S. 43 Doğu Batı Düşünce Dergisi 51-75

Arslantaş Toktaş S, Binark M, Dikmen E, Fidaner I, Küzeci E ve Özağyen, A, Türkiye'de Dijital Gözetim T.C. Kimlik Numarasından E-Kimlik Kartlarına Yurttaşın Sayısal Bedenlenmesi, (2012 Alternatif Bilişim Derneği Yayınevi)

Bauman Z, Özgürlük (Ayrıntı Yayınları 2016) (Çeviren: Kübra EREN).

Beccaria C, Suçlar ve Cezalar Hakkında (7. Baskı İmge Yayınları.2018) (Çev. Sami Selçuk)

Bernauer J.W. Foucault'nun Özgürlük Serüveni (Ayrıntı Yayınları 2005) (Çev. İsmail Türkmen)

Demir Güneş C, "Ruh Bedenin Hapishanesidir: Michel Foucault", (2015), Y:19, S:64, EKEV Akademi Dergisi, 59-72

Durkheim E, "Ceza Evriminin İki Kanunu, (2018) Sayı 24 Küresel Bakış Dergisi, (Çev. Hâkim Burak POL) 85- 109

Erdem M.R, "Kısa Süreli Özgürlüğü Bağlayıcı Cezaların İnfazı ve Yeni Seçenekler", İnfaz Hukukunun Sorunları Sempozyumu, (Goethe İnstitut Ankara Başkent Üniversitesi Yayınları 2001) 192-213

Foucault M, Hapishanenin Doğuşu, (6. Baskı İmge Kitabevi 2015) (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay)

Foucault M, "Büyük Kapatılma", Büyük Kapatılma, Michel Foucault Seçme Yazılar 3 (4. Baskı Ayrıntı Yayınları 2015) (Çev. Işık Ergüden) 103- 116

Foucault M, "Hakikat ve Hukuksal Biçimler", Büyük Kapatılma, Michel Foucault, Seçme Yazılar 3 (4. Baskı Ayrıntı Yayınları 2015c) (Çev. Işık Ergüden) 163-279

Foucault M, "Hapishane ve Hapishane İsyanları". Büyük Kapatılma, Michel Foucault Seçme Yazılar 3. (4. Baskı Ayrıntı Yayınları 2015) (Çev. Işık Ergüden) 120-129

Gutting G, Foucault, (Dost Kitapevi Yayınları 2010) (Çev. Hakan Gür)

Işık S, "Foucault'da İktidar, Özgürlük ve Direniş" (2012) Y. 16, S. 51, Ekev Akademi Dergisi, 103-114

Keskin F, "Foucault'da Şiddet ve İktidar" (2005) S. 96 (Kış- Bahar) Cogito Dergisi 117-122

Keskin F, "Sunuş: Büyük Kapatılma", Büyük Kapatılma, Michel Foucault. Seçme Yazılar 3 (4. Baskı Ayrıntı Yayınları 2015) (Çev. Işık Ergüden) 11-19

Lemke T, Politik Aklın Eleştirisi: Foucault'nun Modern Yönetimsellik Çözümlemesi, (Phoenix Yayınları 2016) (Çev. Özge Karlık)

Revel J, Foucault Sözlüğü (Say Yayınevi 2012) (Çev. Veli Urhan)

Roth M. P, Göze Göz- Suç ve Cezanın Küresel Tarihi, (Can Yayınları 2017) (Çev. Barışhan Erdoğan)

Rousseau J. J, Toplum Sözleşmesi, (9. Baskı İş Bankası Kültür Yayınları 2012) Çev. Vedat Günyol

Saygılı A, "Mikro-İktidarın Bir Fiziği: Hapishane" (2004) C. 53, S. 2 AÜHFD 177-196

Şentürk İ ve Turan S, "Foucault'un İktidar Analizi Bağlamında Eğitim Yönetimine İlişkin Bir Değerlendirme. (2012) C.18, S. 2 Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 243-272.

Varer Ş, Michel Foucault'da İktidarın Mikro Fiziği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2010)